

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ КРИМИНОЛОГИЯ, ҚЫЛМЫСТЫҚ-АТҚАРУ ҚҰҚЫҒЫ УГОЛОВНОЕ ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЯ, УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY, PENAL LAW

https://doi.org/10.52425/25187252_2026_41_36
ӘОЖ 343.2

К.Ж. Агибаева*, Г.М. Атаханова

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

ҚЫЛМЫСҚА ЖАНАСУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТАБИҒАТЫ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ҚОҒАМ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІГІ

Аннотация. Мақала қылмысқа жанасу институтының құқықтық табиғатын және оның цифрландыру жағдайындағы ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Зерттеуде формальды-логикалық, жүйелі-құрылымдық және салыстырмалы-құқықтық әдістер қолданылды. Эмпирикалық базаны 2020-2025 жылдардағы Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 432, 433, 434-баптары бойынша қылмыстық статистика деректері және 2021-2025 жылдары шығарылған 50 сот актісі құрады. Зерттеу нәтижесінде қылмысқа жанасудың негізгі белгілері айқындалып, оны қылмысқа қатысушылықтан ажыратудың негізгі өлшемдері белгіленді. Сот практикасын талдау қылмысты жасырудың немесе ол туралы хабарламаудың дербес сипаты мен алдын ала қылмыстық пиғылдың болмауы іс-әрекетті дұрыс саралау үшін маңызды екенін көрсетті. Мақалада цифрландыру жағдайындағы қылмысқа жанасу институтының трансформациясы және «қылмыстарды виртуалды жасыру» феномені қарастырылады. Авторлар цифрлық технологиялардың қылмысты жасыру тәсілдерін күрделендіретінін атап өтіп, қылмысқа жанасу институтын жетілдіру қылмыстық құқықты дамытудың маңызды бағыты деген қорытындыға келеді.

Түйінді сөздер: қылмысқа жанасушылық; қылмыс туралы хабарламау; қылмыстық құқық; киберқылмыс; қылмыстық жауаптылық; қылмысқа қатысушылық; виртуалды жасыру; цифрландыру.

К.Ж. Агибаева, Г.М. Атаханова

Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, г. Алматы, Республика Казахстан

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ИНСТИТУТА ПРИКОСНОВЕННОСТИ К ПРЕСТУПЛЕНИЮ И ЕГО ОСОБЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация. Статья посвящена исследованию правовой природы института прикосновенности к преступлению и его особенностей в условиях цифровизации. В исследовании применены формально-логический, системно-структурный и сравнительно-правовой методы. Эмпирическую базу составили данные уголовной статистики по статьям 432, 433 и 434 Уголовного кодекса Республики Казахстан за 2020-2025 гг., а также 50 судебных актов, вынесенных в 2021-2025 гг. В результате исследования определены основные признаки прикосновенности к преступлению и установлены основные критерии ее разграничения с соучастием в преступлении. Анализ судебной практики показал значение самостоятельного характера сокрытия или несообщения о преступлении и отсутствия предварительного преступного умысла для правильной квалификации. В статье рассматриваются трансформация института прикосновенности к преступлению в условиях цифровизации и феномен «виртуального сокрытия преступлений». Авторы отмечают, что цифровые технологии усложняют способы сокрытия преступлений, и приходят к выводу о необходимости дальнейшего совершенствования института прикосновенности к преступлению как важного направления развития уголовного права.

Ключевые слова: прикосновенность к преступлению; несообщение о преступлении; уголовное право; киберпреступность; уголовная ответственность; соучастие в преступлении; виртуальное сокрытие; цифровизация.

K.Zh. Agibayeva, G.M. Atakhanova

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, the Republic of Kazakhstan

THE LEGAL NATURE OF THE INSTITUTION OF CRIMINAL CONNIVANCE AND ITS FEATURES IN A DIGITAL SOCIETY

Abstract. The article examines the legal nature of criminal connivance and its features under conditions of digitalization. The study applies formal-logical, systemic-structural, and comparative legal methods. The empirical basis consists of criminal statistics on Articles 432, 433, and 434 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan for 2020-2025, as well as 50 judicial acts issued in 2021-2025. The study identifies the principal features of criminal connivance and establishes the key criteria for distinguishing it from complicity in crime. The analysis of judicial practice demonstrates the importance of the independent nature of concealment or failure to report a crime and the absence of prior criminal intent for proper legal qualification. The article also examines the transformation of criminal connivance under conditions of digitalization and the phenomenon of “virtual concealment of crimes”. The authors note that digital technologies complicate methods of crime concealment and conclude that further improvement of the institution of criminal connivance is an important direction for the development of criminal law.

Keywords: institution of involvement in crime; failure to report a crime; criminal law; cybercrime; criminal liability; complicity in crime; virtual concealment; digitalization.

Kіріспе. Қылмысқа жанасу институты өзінің ежелгі тарихына және XVII ғасырдан бастап отандық құқықтанушылар тарапынан белсенді түрде зерттеліп келе жатқанына қарамастан, әлі күнге дейін толық шешімін таппаған және ғылыми ортада кеңінен талқыланып жүрген мәселелердің бірі болып табылады. Оның құқықтық табиғаты жөнінде бірыңғай көзқарас қалыптаспаған. Қазіргі кезеңдегі құқық ғылымында қылмысқа қатысу институтына баса назар аудару үрдісі байқалады, себебі кей жағдайларда жанасу қылмысқа қатысудың құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады. Бұдан бөлек, қылмыстық сот ісін жүргізу тәжірибесінде де көбінесе қылмысқа қатысу жағдайлары жиі кездеседі.

Қылмысқа жанасу үшін жауаптылықты көздейтін нормалардың практикалық қолданылуын бағалау мақсатында 2020-2025 жылдары ҚР ҚК-нің 432, 433 және 434-баптары бойынша тіркелген және сотқа жолданған қылмыстық құқық бұзушылықтардың динамикасы талданды¹. 2020-2025 жылдары аталған баптар бойынша барлығы 477 қылмыстық құқық бұзушылық тіркеліп, оның 279-ы сотқа жолданған. Ұсынылған деректер қылмысқа жанасқаны үшін жауапкершілік туралы қылмыстық-құқықтық нормаларды қолдану практикалық маңызын сақтайтынын көрсетеді.

Тарихтың әртүрлі кезеңдерінде жанасу мәселесін зерттеумен қылмыстық құқық саласындағы көптеген отандық және шетелдік ғалымдар айналысқан.

Материалдар мен әдістер. Мақалада формальды-логикалық, жүйелі-құрылымдық және салыстырмалы-құқықтық әдістер қолданылды. Олар қылмысқа жанасудың негізгі белгілерін, оның нысандарын және сыбайлас қатысудан айырмашылықтарын айқындауға мүмкіндік берді. Зерттеудің эмпирикалық базасын 2020-2025 жылдары ҚР ҚК-нің 432, 433 және 434-баптарын қолдануға қатысты 50 сот актісі құрады. Сонымен қатар қылмыстық заңнама, Жоғарғы Соттың нормативтік қаулысы және ғылыми жарияланымдар талданды.

Нәтижелер, талқылау. Қылмысқа жанасу институты – қылмыстық құқықтың маңызды құрамдас бөліктерінің бірі. Оның тарихи қалыптасуы қылмысты жасыру, ол туралы хабарламау және қылмыстың ашылуына кедергі келтіретін өзге де әрекеттер үшін жауаптылық нормаларымен байланысты. Қазіргі қылмыстық-құқықтық доктринада бұл институттың мазмұны мен шектері жөнінде әртүрлі ғылыми көзқарастар қалыптасқан. Қазақстан Республикасының

¹ «Тіркелген қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы» № 1-М есебінің нысаны // Құқықтық статистика [Электрондық ресурс]. – Айналыс режимі: <https://qamqor.gov.kz/crimestat/kz/statistics>.

заңнамасында қылмысқа жанасу Жалпы бөлімде дербес институт ретінде бекітілмегенімен, оның жекелеген нысандары ҚК-нің Ерекше бөліміндегі нормаларда көрініс тапқан².

Өз кезегінде, осы тақырыпты зерттеген әрбір ғалым өзіндік анықтамасын береді. Жанасу мәселесін зерттеген авторлар осы институтты талдаудың әртүрлі аспектілеріне назар аударады және өздерінің ғылыми көзқарастарын ұсынады. Енді осы ұғымның әртүрлі анықтамаларын қарастырайық.

Н.К. Кустова қылмысқа жанасудың нысандары мен құқықтық табиғатын қарастыра отырып, оның аса ауыр қылмыстарды жасыру; басқа адамдар қылмыстық жолмен алған ақша қаражатын немесе өзге де мүлікті заңдастыру (жылыстату); қылмыстық жолмен алынған мүлікті біле тұра сатып алу немесе сату; дайындалып жатқан немесе жасалып жатқан қылмысқа жол беру; сондай-ақ дайындалып жатқан немесе жасалған қылмыс туралы хабарламау сияқты түрлерін ажыратады [1]. Сонымен қатар автор қылмысқа жанасуды: «қылмысқа қатысушы болып табылмайтын адамның кінәлі, құқыққа қайшы және қоғамдық қауіпті әрекеттері; ол қылмыс жасаған адамдарды қылмыстық жауапкершілікке тарту, қылмыстардың алдын алу және ашу жөніндегі қызмет саласындағы қоғамдық қатынастарға қол сұғады, басқа тұлғаның қылмыс жасауына мүмкіндік туғызуға немесе басқа тұлға жасаған қылмыстық іс-әрекетті жасыруға, не сол тұлғаға қылмыстық жауаптылықтан жалтаруға жәрдем көрсетуге бағытталады» деген анықтамасын береді [2].

А.Н. Ағыбаев қылмысқа жанасушылықты «қылмыс істеуге өздері қатыспаған адамдардың сол істелген қылмысты жасыру, істелгелі жатқан немесе істелгені, анық қылмысты хабарламау туралы қасақана іс-әрекеттері немесе заң бойынша қылмысқа қарсы күрес жүргізуге міндетті адамдардың қылмысты әрекет туралы тиісті орындарға хабарламауы, я болмаса, сол әрекеттерге кедергі келтірмейтін әрекетсіздіктер» деп түсіндіреді [3].

Осы көзқарастарды жинақтай отырып, қылмысқа жанасудың негізгі белгілеріне: 1) тұлғаның негізгі қылмыстың орындаушысы немесе сыбайлас қатысушысы болмауы; 2) негізгі қылмыспен объективтік байланысының болуы; 3) қылмысты жасыруға, хабарламауға немесе оның ашылуына кедергі келтіруге бағытталған мінез-құлық; 4) кінәнің қасақана нысаны жатады.

Өзінің ғылыми еңбегінде В.А. Очередыко қылмысқа жанасуды бірнеше өлшем бойынша жіктейді. Автор жасалу тәсіліне қарай оны физикалық, интеллектуалды және аралас түрлерге, хронологиялық өлшем бойынша посткриминалдық және параллель жанасушылыққа, ал тұлғаның құқықтық мәртебесі мен қызметтік өкілеттіктерін пайдалануына қарай жалпы (қоғамдық-қылмыстық) жанасушылық және қызметтік (лауазымдық) жанасушылыққа бөледі [4].

Зерттеудің эмпирикалық құрамдас бөлігін тереңдету мақсатында ҚР ҚК-нің 432, 433, 434-баптарын қолдануға байланысты қылмыстық істер бойынша сот практикасына талдау жүргізілді. Зерттелген іріктемеге Қазақстан Республикасының соттары 2021-2025 жылдары шығарған 50 сот актісі енгізілді. Бұл жіктеулер жанасу институтының мазмұнын тереңірек және жан-жақты зерттеуге, сондай-ақ оның құқықтық табиғатын, әлеуметтік қауіптілігі мен түрлік ерекшеліктерін нақты анықтауға мүмкіндік береді.

Сот материалдарын талдау практикада қылмысқа жанасушылықтың объективтік мазмұны әртүрлі мінез-құлық нысандары арқылы жүзеге асырылатынын көрсетеді. ҚР ҚК-нің 432-бабы бойынша сараланған істерде соттар қылмыскерді, қылмыс құралдары мен іздерін, қылмыстық жолмен алынған заттарды, сондай-ақ жасалған қылмыстың өзге де мән-жайларын жасыруға бағытталған әрекеттерді қарастырған. Жекелеген істерде мұндай әрекеттер мәйіттің орнын ауыстыру немесе жасыру, ұрланған мүлікті жасыру, қаржылық құжаттарға жалған мәліметтер

² Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 ж. 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ [Электрондық ресурс]. – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>.

енгізу және негізгі қылмыстың мән-жайларын анықтауды қиындатуға бағытталған өзге де әрекеттер түрінде көрініс тапқан.

ҚР ҚК-нің 433-бабына байланысты істер бойынша сот практикасы арнайы субъектінің болуымен сипатталатын қылмысқа жанасушылықтың ерекше нысанын көрсетеді. Зерттелген сот актілерінде қылмыстық құқық бұзушылық туралы хабарламаларды тіркеу тәртібін қасақана бұзу, азаматтардың арыздарын жою немесе жасыру, есепке алу мәліметтерін бұрмалау, сондай-ақ қылмыс туралы ақпаратты ресми есептен шығаруға немесе оған тиісті құқықтық баға берілуіне кедергі келтіруге бағытталған лауазымды адамдардың өзге де әрекеттері анықталған. Бұл санаттағы істер қылмысқа жанасушылықтың институционалдық нысандарын сипаттау үшін ерекше маңызға ие, өйткені қылмысты жасыру қызметтік жағдайды және соған байланысты ұйымдастырушылық мүмкіндіктерді пайдалану арқылы жүзеге асырылады.

ҚР ҚК-нің 434-бабы бойынша сот актілері негізінен белгілі болған қылмыс туралы қасақана хабарламау жағдайларына байланысты. Қаралған жекелеген істерде мұндай әрекетсіздік тиісті адамдар болған оқиға туралы ақпаратқа ие болып, қылмыс туралы құзыретті мемлекеттік органға хабарлау мүмкіндігі болғанына қарамастан, зорлық-зомбылық фактілерін, оның ішінде кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстарды қасақана жасыру түрінде көрініс тапқан.

Қаралған істерді салыстыру сот практикасына ортақ белгіні – адамның негізгі қылмысқа қатысты мінез-құлқының дербестігін анықтауға мүмкіндік береді. Қылмысқа жанасушылық үшін қылмыстық жауаптылық туралы мәселе жасалған қылмысты жасыруға немесе ол туралы қасақана хабарламауға бағытталған әрекетке не әрекетсіздікке қатысты туындайды. Осыған байланысты мінез-құлықтың уақыттық сипаттамасы қылмысқа жанасушылық пен сыбайлас қатысушылықты ажыратуда елеулі мәнге ие.

Сот актілері негізгі қылмысты орындаушымен алдын ала сөз байласудың болмауының да маңызын көрсетеді. Егер тиісті адам бастапқы қылмыстық ниетті іске асыруға қатыспаса және оның әрекеті негізгі қылмыс жасалғаннан кейін пайда болса, оның мінез-құлқына қылмыстық-құқықтық баға дербес беріледі. Керісінше, алдын ала сөз байласудың болуы және негізгі қылмысты жасауға жәрдемдесу адамның әрекетін сыбайлас қатысу туралы ережелерді ескере отырып бағалауды талап етеді.

Жүргізілген талдау нәтижесінде, біздің ойымызша, қылмысқа жанасу – негізгі қылмысты жасауға алдын ала қатыспаған және оны жасауға бағытталған бастапқы қылмыстық ниеті болмаған тұлғаның қылмыс жасалғаннан кейін немесе одан тәуелсіз түрде қылмысты жасыруға, ол туралы хабарламауға не оның ашылуына кедергі келтіруге бағытталған қасақана әрекеті немесе әрекетсіздігі болып табылады. Қылмысқа жанасуды қылмысқа қатысушылықтан ажыратуда әрекеттің жасалу уақыты, тұлғаның бастапқы қылмыстық ниетінің мазмұны және оның негізгі қылмыспен функционалдық байланысының сипаты негізгі өлшемдер болып табылады.

Қоғамды цифрландыру және ақпараттық технологиялардың дамуы қылмыс жасау тәсілдерімен қатар оларды жасыру нысандарын да өзгертуде. Цифрлық ортада қылмысты анықтау, дәлелдеу және оған қатысы бар тұлғаларды айқындау күрделене түсуде, бұл қылмысқа жанасу институтын жаңа қырынан қарастыруды талап етеді.

2025 жылғы 8 қыркүйектегі Қазақстан Республикасы Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Жасанды интеллект дәуіріндегі Қазақстан: өзекті мәселелер және оны түбегейлі цифрлық өзгерістер арқылы шешу» атты Жолдауында киберқылмыс пен жаңа түрдегі алаяқтыққа қарсы іс-қимыл үшін қылмыстық заңнаманы және құқық қорғау практикасын цифрлық талаптарға бейімдеу қажеттігі атап көрсетілді. Осыған байланысты қылмысқа жанасу институтын

цифрландыру жағдайында зерттеу ерекше өзектілікке ие³. Қазіргі ғылыми зерттеулерде трансұлттық киберқылмыстарға тиімді қарсы іс-қимыл жасау халықаралық ынтымақтастықты кеңейтусіз және қылмыстық істер бойынша өзара құқықтық көмек көрсету туралы екіжақты және көпжақты шарттарды жетілдіруге мүмкін еместігі атап көрсетіледі [5].

Цифрландыру үдерістері қылмыс жасау тәсілдерін ғана емес, оларды жасыру нысандарын да күрделендіріп отыр. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар қылмыскерлерге «цифрлық іздерді» жоюға, деректерді бұрмалауға және құқық қорғау органдарын жүйелі түрде адастыруға кең мүмкіндік береді [6]. Бұл жағдайда қылмыстық желілер «паразиттік платформалық қылмыс» моделін қолданып, заңды цифрлық инфрақұрылымдарды өз әрекеттерін бүркемелеу үшін пайдаланады [7]. Осыған байланысты ғылыми әдебиетте «қылмыстарды виртуалды жасыру» (virtual criminal connivance) ұғымын енгізу өзекті болып табылады. Ол цифрлық ортада ақпаратты өзгертуге немесе жоюға бағытталған қасақана әрекеттерді ғана емес, сонымен қатар бақылаудан жалтарудың «манипуляция» және «бөгеу» сияқты күрделі қарсы стратегияларын қамтиды.

Алайда, Радина Стоикова (2021) ескерткендей, деректерді жаппай жинауға және талдауға негізделген жаңа тергеу әдістері бірқатар қауіптерді, соның ішінде дәлелдемелерді манипуляциялау және кінәсіздік презумпциясын бұзу тәуекелдерін тудырады [8]. Тергеу органдарының технологияларға шамадан тыс сенуі «де-факто кінәлілік презумпциясына» немесе дәлелдеу ауыртпалығының жәбірленушіге ауысуына әкеп соғуы мүмкін. Сондықтан, виртуалды жасыру әрекеттерін криминализациялау барысында Дуглас Хьюсак (2007) атап өткендей, легитимді цифрлық қызметтерді негізсіз шектемейтін және жеке жауапкершілік қағидаттарын сақтайтын теңгерімді тәсіл қажет [9].

Өз кезегінде, қылмыстарды виртуалды жасыру дәстүрлі «қылмысқа жанасу» түсінігін кеңейтеді, оған қылмысты тікелей жасаудан тыс, бірақ оны жасыруға бағытталған цифрлық деректерді, инфрақұрылымды және алгоритмдерді манипуляциялау әрекеттерін енгізеді. Бұл мәселе құқықтық реттеуді одан әрі жетілдіруді және оны цифрлық шындық жағдайларына бейімдеуді талап етеді.

Қылмысқа виртуалды жанасу санатын дамыту үшін нормативтік негіз Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2016 жылғы 22 желтоқсандағы № 14 «Соттардың қылмысқа қатыстылық пен қылмыстық құқық бұзушылыққа дем берушілік үшін жауаптылық туралы заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы» Нормативтік қаулысы болып табылады⁴. Қаулының 6-тармағында электрондық хаттарды, электрондық-цифрлық құжаттарды, хат алмасуларды, файлдарды, сондай-ақ электрондық-цифрлық ақпарат тасығыштарын жою қылмыс іздері мен басқа да дәлелдемелерді жасыру әрекеттерінің мысалы ретінде көрсетілген. Осылайша, қолданыстағы сот интерпретациясы виртуалды жанасуды қылмыстық құқық бұзушылықтың дербес құрамы ретінде емес, қылмысқа жанасудың дәстүрлі түрлерін жүзеге асырудың цифрлық формасының доктриналық сипаттамасы ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін жеке цифрлық жасыру әдістерін қамтиды.

Б. Байжановтың қылмыстық ісі қылмысқа жанасудың цифрлық нысандарын практикалық тұрғыдан іске асыру мүмкіндігін көрсететін мысал болып табылады⁵. Аталған іс шеңберінде аса ауыр қылмыстың іздерін жасыруға бағытталған сот белгілеген әрекеттердің қатарында

³ Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Жасанды интеллект дәуіріндегі Қазақстан: өзекті мәселелер және оны түбегейлі цифрлық өзгерістер арқылы шешу» атты Қазақстан халқына Жолдауы [Электрондық ресурс]. – Айналыс режимі: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-zhasandy-intellekt-dauirindegi-kazakstan-ozekti-maseleler-zhane-ony-tubegeyli-cifirlyk-ozgerister-arkyly-sheshu-881957>.

⁴ Соттардың қылмысқа қатыстылық пен қылмыстық құқық бұзушылыққа дем берушілік үшін жауаптылық туралы заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы: Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2016 ж. 22 желтоқсандағы № 14 нормативтік қаулысы [Электрондық ресурс]. – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P160000014S>.

⁵ Приговор по делу Бишимбаева и Байжанова: разъяснение Верховного суда [Электрондық ресурс]. – Айналыс режимі: <https://www.zakon.kz/pravo/6434072-prigovor-po-delu-bishimbaeva-i-bayzhanova-razyasnenie-verkhovnogo-suda.html>.

бейнебақылау камераларындағы жазбаларды жою, камераны ажырату және жәбірленушінің ұялы телефонын басқа орынға ауыстыру сияқты әрекеттер болған. Б. Байжанов Қазақстан Республикасы ҚК-нің 432-бабында көзделген аса ауыр қылмысты алдын ала уәде етілмеген жасырғаны үшін кінәлі деп танылды. Кейіннен 2026 жылғы мамырда кассациялық сот төменгі сатыдағы соттардың сот актілерін өзгеріссіз қалдырды⁶. Бұл мысал қарастырылып отырған тұжырымдама үшін ерекше маңызға ие, өйткені ол қылмысты жасырудың тек материалдық іздерге ықпал ету арқылы ғана емес, сонымен қатар дәлелдемелік маңызы бар цифрлық ақпаратқа әсер ету жолымен де жүзеге асырылуы мүмкін екенін көрсетеді. Бұл ретте мұндай әрекеттер қылмыстық құқық бұзушылықтың жаңа құрамын негізсіз қалыптастырмай, қолданыстағы қылмысты жасыру конструкциясы шеңберінде сараланады. Осыған байланысты аталған іс қылмысқа жанасудың цифрлық тәсілдерін қылмыстық-құқықтық тұрғыдан одан әрі доктриналық пайымдау қажеттілігін айқындайтын практикалық мысал ретінде қарастырылуы мүмкін.

Осылайша, қылмысқа жанасу институты қылмыстық-құқықтық қорғау жүйесінің маңызды элементі болып қала отырып, цифрлық шындықты ескере отырып қарастырылуы керек. Бұл заңнамалық кемшіліктерді анықтауға, құқық бұзушылықтардың дұрыс саралануын қамтамасыз етуге және қылмыспен күресудің жаңа тәсілдерін ұсынуға мүмкіндік береді.

Қорытынды. Жүргізілген зерттеу қылмысқа жанасу институтының қылмыстық құқық жүйесінде маңызды теориялық және практикалық мәнге ие екенін көрсетті. Оның құқықтық табиғаты қылмысқа қатысушылықтан дербес, бірақ негізгі қылмыспен тығыз байланысты, қасақана жасалатын әрекет (немесе әрекетсіздік) ретінде айқындалады, ол қылмысты жасыруға, хабарламауға немесе оған жол беруге бағытталады. Сот практикасын талдау оны қылмысқа қатысушылықтан ажыратуда алдын ала сөз байласудың болмауы, бастапқы қылмыстық ниеттің қалыптаспауы және жасыру немесе хабарламау әрекетінің дербес туындауы маңызды екенін айқындады.

Цифрландыру жағдайында қылмысқа жанасудың жаңа нысандары қалыптасып отыр. Бұл цифрлық деректер мен ақпараттық жүйелерді пайдалану арқылы қылмысты жасыруды қылмысқа виртуалды жанасудың көрінісі ретінде қарастыру қажеттігін көрсетеді. Осыған байланысты оның құқықтық белгілерін нақтылау және цифрлық ортадағы жасыру тәсілдерін құқықтық бағалау тетіктерін жетілдіру қажет.

Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің қаржыландыруымен іске асырылудағы «Цифрлық технологияларды пайдалану арқылы жүзеге асырылатын қылмыстарда жанасудың (қылмыстарды жасыру, виртуалдық жасыру) теориялық және тәжірибелік мәселелері» (AP3272752919674495) гранттық ғылыми жоба аясында дайындалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Кустова, Н.К. К вопросу о дефиниции прикосновенности к преступлению. Проблемы развития правовой системы России: материалы III междунар. науч.-практ. конф. – Краснодар, 2018. – 102 с.
2. Ағыбаев, А.Н. Қылмыстық құқық: оқулық, жалпы бөлім / А.Н. Ағыбаев. – Алматы: Жеті жарғы, 2011. – 178 б.
3. Кустова, Н.К. Институт прикосновенности к преступлению: теоретические, законодательные и правоприменительные аспекты // автореф. дис. ... канд. юрид. наук. / Н.К. Кустова. – Краснодар, 2019. – 49 с.
4. Очередыко, В.А. Уголовно-правовое значение прикосновенности к преступлению: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. / В.А. Очередыко. – Краснодар, 2020. – 21 с.
5. Ашимбаев, Д.А. Киберқылмыстар: халықаралық ынтымақтастық қажеттілігі мен құқықтық реттеу жолдары / Д.А. Ашимбаев, Г.И. Тогизбаев // Құқық қорғау органдары академиясының Жаршысы. – 2026. – № 1. – 123-130 б.

⁶ Суд огласил решение в отношении Байжанова. [Электрондық ресурс]. – Айналыс режимі: <https://www.zakon.kz/sobytiia/6517803-sud-oglasil-reshenie-v-otnoshenii-bayzhanova.html>.

6. Salehi, K. Artificial Intelligence and crime detection: A critical review / K. Salehi, S. Khiyaban Habib Zadeh, S. Sabbar // *Journal of Cyberspace Studies*. – 2026. – № 10 (1). – Pp. 181-197.
7. Ștefănoaia, M. AI in crime prediction: current trends and challenges. [Электрондық ресурс]. / M. Ștefănoaia, M. Rus // *Proceedings of the World Conference on Security Studies*. – 2025. – Vol. 2, No. 1. – Айналыс режимі: <https://doi.org/10.33422/worldsecurityconf.v2i1.1189>.
8. Stoykova, R. Digital evidence: Unaddressed threats to fairness and the presumption of innocence / R. Stoykova // *Computer Law & Security Review*. – 2021. – Vol. 42. – 105575.
9. Donoso, A. Douglas Husak, Overcriminalization. The Limits of the Criminal Law / A. Donoso // *Criminal Law and Philosophy*. – 2010. – Vol. 4. – Pp. 99-104.

References:

1. Kustova, N.K. K voprosu o definicii prikosnovennosti k prestupleniju. Problemy razvitiya pravovoj sistemy Rossii: materialy III mezhdunar. nauch.-prakt.konf. – Krasnodar, 2018. – 102 s.
2. Ағыбаев, А.Н. Қылмыстық құқық: оқулық. жалпы бөлім / А.Н. Ағыбаев. – Алматы: Zheti zharғы, 2011. – 178 b.
3. Kustova, N.K. Institut prikosnovennosti k prestupleniju: teoreticheskie, zakonodatel'nye i pravoprimeritel'nye aspekty // avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk. / N.K. Kustova. – Krasnodar, 2019. – 49 s.
4. Ochered'ko, V.A. Ugolovno-pravovoe znachenie prikosnovennosti k prestupleniju: avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk. / V.A. Ochered'ko. – Krasnodar, 2020. – 21 s.
5. Ashimbaev, D.A. Kiberkylmystar: halykaralyq yntymaktastyq kazhettiligi men құқықтық retteu zholdary / D.A. Ashimbaev, G.I. Togizbaev // Құқық қорғау органдары академиясының Zharshysy. – 2026. – № 1. – 123-130 b.
6. Salehi, K. Artificial Intelligence and crime detection: A critical review / K. Salehi, S. Khiyaban Habib Zadeh, S. Sabbar // *Journal of Cyberspace Studies*. – 2026. – № 10 (1). – Pp. 181-197.
7. Ștefănoaia, M. AI in crime prediction: current trends and challenges [Jelektrondық resurs] / M. Ștefănoaia, M. Rus // *Proceedings of the World Conference on Security Studies*. – 2025. – Vol. 2, No. 1. – Aĵnalys rezhimi: <https://doi.org/10.33422/worldsecurityconf.v2i1.1189>.
8. Stoykova, R. Digital evidence: Unaddressed threats to fairness and the presumption of innocence / R. Stoykova // *Computer Law & Security Review*. – 2021. – Vol. 42. – 105575.
9. Donoso, A. Douglas Husak, Overcriminalization. The Limits of the Criminal Law / A. Donoso // *Criminal Law and Philosophy*. – 2010. – Vol. 4. – Pp. 99-104.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS:

Карина Женисовна Агибаева – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің докторанты, e-mail: agibayevakarina@gmail.com, orcid.org/0009-0004-4719-8912.

Агибаева Карина Женисовна – докторант Казахского национального университета имени аль-Фараби, e-mail: agibayevakarina@gmail.com, orcid.org/0009-0004-4719-8912.

Agibayeva Karina Zhenisovna – Doctoral Student at Al-Farabi Kazakh National University, e-mail: agibayevakarina@gmail.com, orcid.org/0009-0004-4719-8912.

Гүлзагира Махатовна Атаханова – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу құқығы және криминалистика кафедрасының профессоры, заң ғылымдарының кандидаты, e-mail: atakan73@mail.ru, orcid.org/0000-0003-2747-2772.

Атаханова Гүлзагира Махатовна – профессор кафедры уголовного права, уголовно-процессуального права и криминалистики Казахского национального университета имени аль-Фараби, кандидат юридических наук, e-mail: atakan73@mail.ru, orcid.org/0000-0003-2747-2772.

Atakhanova Gulzagira Makhatovna – Professor of the Department of Criminal Law, Criminal Procedure Law and Criminalistics of the Al-Farabi Kazakh National University, Candidate of Law Sciences, e-mail: atakan73@mail.ru, orcid.org/0000-0003-2747-2772.